O‘ZBEKISTONDA YURIDIK TA’LIM VA ODIL SUDLOVDAN FOYDALANISHNING RAQAMLI TRANSFORMATSIYASI: MARKAZIY OSIYODAGI ELEKTRON SUD TIZIMLARINING QIYOSIY TAHLILI

G'ulomjonov Abdullo Akmaljonovich
Talaba:TDYU huzuridagi H.K.Muhitdinova nomidagi akademik litsey talabasi
https://doi.org/10.5281/zenodo.23669136

Annotatsiya

Ushbu maqola O‘zbekistonda yuridik ta’lim va odil sudlovdan foydalanish sohasidagi raqamli transformatsiya jarayonlarini tahlil qiladi. Global tendensiyalarga muvofiq, O‘zbekiston ham huquqiy xizmatlar va sud jarayonlarini modernizatsiya qilishga intilmoqda. Tadqiqot Markaziy Osiyo mintaqasidagi elektron sud tizimlarining qiyosiy tahlilini o‘z ichiga oladi, bunda Qozog‘iston va Qirg‘iziston kabi mamlakatlarning tajribasi o‘rganiladi. Maqolada raqamli texnologiyalarning yuridik ta’lim sifatini oshirish, talabalar uchun o‘quv materiallaridan foydalanish imkoniyatini kengaytirish hamda sud jarayonlarining shaffofligi va samaradorligini ta’minlashdagi roli ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, elektron sud tizimlarini joriy etishda yuzaga keladigan muammolar, jumladan, texnik infratuzilma, kiberxavfsizlik va huquqiy bazani takomillashtirish masalalari muhokama qilinadi. Tadqiqot O‘zbekistonda odil sudlovga raqamli yo‘l bilan kirishni yanada rivojlantirish bo‘yicha tavsiyalar beradi.

Kalit so‘zlar: raqamli transformatsiya, yuridik ta’lim, odil sudlov, elektron sud, Markaziy Osiyo, O‘zbekiston, kiberxavfsizlik

Kirish

Zamonaviy davrda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi jamiyatning barcha jabhalarida, shu jumladan yuridik ta’lim va odil sudlovdan foydalanish sohalarida ham tub o‘zgarishlarga sabab bo‘lmoqda. O‘zbekiston Respublikasida yuridik ta’lim tizimini raqamli transformatsiya qilish va odil sudlovga kirish imkoniyatlarini kengaytirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi [1]. Raqamli texnologiyalarning joriy etilishi huquqiy xizmatlar sifatini oshirish, sud jarayonlarining shaffofligini ta’minlash va fuqarolarning adliyaga bo‘lgan ishonchini mustahkamlash uchun muhim ahamiyat kasb etadi [3]. Ushbu ilmiy maqola O‘zbekistonda yuridik ta’lim va odil sudlovdan foydalanishning raqamli transformatsiyasi jarayonlarini chuqur tahlil qilishga qaratilgan bo‘lib, Markaziy Osiyo mintaqasidagi elektron sud tizimlarining qiyosiy tahlili orqali mavjud yutuqlar, muammolar va istiqbollarni o‘rganishni maqsad qilgan.

Global miqyosda elektron adliya tizimlarining rivojlanishi, jumladan, elektron hujjat aylanishi, masofaviy sud majlislari va onlayn huquqiy maslahatlar kabi xizmatlarning kengayishi, sud tizimlarining samaradorligini sezilarli darajada oshirmoqda [5]. O‘zbekistonda bu boradagi sa’y-harakatlar, jumladan, elektron hukumat tizimining rivojlanishi doirasida sud organlarining axborot tizimlarini modernizatsiya qilishga qaratilgan qator islohotlar amalga oshirilmoqda [4]. Biroq, Markaziy Osiyo mamlakatlari, jumladan O‘zbekiston ham, bu jarayonda o‘ziga xos qiyinchiliklarga duch kelmoqda, jumladan, infratuzilma kamchiliklari, kadrlar malakasi va huquqiy bazani takomillashtirish zaruriyati shular jumlasidandir [6]. Ushbu ilmiy maqola, aynan shu jihatlarni hisobga olgan holda, O‘zbekiston tajribasini Markaziy Osiyodagi boshqa mamlakatlarning elektron sud tizimlari bilan qiyosiy tahlil qilish orqali, eng

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

ilg‘or amaliyotlarni aniqlash va ularni O‘zbekiston sharoitiga tatbiq etish bo‘yicha takliflar ishlab chiqishni maqsad qilgan [2].

Tadqiqotning asosiy maqsadi O‘zbekistonda yuridik ta’limni raqamlashtirish va odil sudlovdan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish yo‘llarini aniqlash, shuningdek, Markaziy Osiyodagi elektron sud tizimlarining qiyosiy tahlili asosida milliy tajribani boyitish uchun tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Bu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: O‘zbekistonda yuridik ta’lim va sud tizimining raqamli transformatsiyasining hozirgi holatini tahlil qilish; Markaziy Osiyo mamlakatlarida elektron sud tizimlarining joriy etilishi va faoliyatining o‘ziga xos xususiyatlarini o‘rganish; O‘zbekiston va mintaqadagi boshqa mamlakatlarning elektron sud tizimlarini qiyosiy tahlil qilish; raqamli transformatsiya jarayonida yuzaga kelayotgan asosiy muammolar va to‘siqlarni aniqlash; hamda mavjud ilg‘or xorijiy tajriba asosida O‘zbekistonda yuridik ta’lim va odil sudlovga raqamli kirishni takomillashtirish bo‘yicha amaliy takliflar ishlab chiqish.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekistonda yuridik ta’lim va odil sudlovdan foydalanishning raqamli transformatsiyasi so‘nggi yillarda ilmiy jamoatchilikning diqqat markazida bo‘lib kelmoqda. Tadqiqotchilar bu jarayonning nazariy asoslari va amaliy jihatlarini keng muhokama qilganlar.

M. Rustamovning 2022-yilgi ishi O‘zbekistonda yuridik ta’limni raqamlashtirishning istiqbollarini atroflicha tahlil qilib, zamonaviy texnologiyalarni o‘quv jarayoniga integratsiya qilish muhimligini ta’kidlaydi [1]. D. Alimov ham 2020-yilda axborot texnologiyalarining huquqiy ta’limdagi o‘rni haqida fundamental fikrlarni ilgari surgan [4]. Bu tadqiqotlar yuridik ta’limda raqamli vositalardan foydalanishning afzalliklari va mavjud to‘siqlarini ko‘rsatadi.

Elektron sud tizimlari Markaziy Osiyo kontekstida A. Karimova tomonidan chuqur o‘rganilgan bo‘lib, u mintaqadagi turli mamlakatlarning tajribasini qiyosiy tahlil qiladi [2]. Bu ilmiy maqola elektron sud tizimlarining samaradorligini oshirish bo‘yicha muhim xulosalarni beradi. L. Yusupova esa 2021-yilda odil sudlovga raqamli kirishdagi muammolar va ularning yechimlariga e’tibor qaratgan, bu sohadagi qonunchilik va amaliyotning o‘ziga xos jihatlarini ochib bergan [6].

Z. Tursunovning 2023-yilgi ishi raqamli adliyaning qonunchilik va amaliyotdagi o‘rnini ko‘rib chiqib, bu jarayonning huquqiy tartibga solish mexanizmlarini tahlil qiladi [3]. N. Safarovning 2022-yildagi ilmiy maqolasi esa elektron hukumat va sud tizimi integratsiyasi masalalariga bag‘ishlangan bo‘lib, bu ikki tizimning o‘zaro bog‘liqligi va uning afzalliklarini ta’kidlaydi [5].

Ushbu ilmiy ishlar raqamli transformatsiyaning yuridik ta’lim va odil sudlovga ta’sirini har tomonlama yoritib bergan bo‘lsa-da, Markaziy Osiyodagi elektron sud tizimlarining qiyosiy tahlilini O‘zbekiston tajribasi bilan uyg‘unlashtirib, chuqur va keng qamrovli tadqiqotlarga ehtiyoj bor. Xususan, raqamli transformatsiyaning huquqiy madaniyatga ta’siri va fuqarolarning raqamli adliya xizmatlaridan foydalanish darajasini oshirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqish hali to‘liq o‘rganilmagan.

Mavjud adabiyotlar odil sudlovga raqamli kirishning texnik va huquqiy jihatlariga katta e’tibor qaratgan, ammo raqamli transformatsiyaning ijtimoiy-psixologik aspektlari, xususan, aholining raqamli savodxonligi darajasi va yangi tizimlarga moslashuvi bo‘yicha kamroq tadqiqotlar mavjud. Ushbu ilmiy maqola ushbu bo‘shliqlarni to‘ldirishga intiladi.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur ilmiy maqola O‘zbekistonda yuridik ta’lim va odil sudlovdan foydalanishning raqamli transformatsiyasini, shuningdek, Markaziy Osiyodagi elektron sud tizimlarining qiyosiy tahlilini kompleks o‘rganishga qaratilgan aralash metodologik yondashuvni qo‘llaydi. Tadqiqot obyekti sifatida O‘zbekiston Respublikasi va Markaziy Osiyo davlatlarining amaldagi elektron sud tizimlari, shuningdek,

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

yuridik ta’lim muassasalarining raqamlashtirish strategiyalari tanlab olindi. Bu yondashuv miqdoriy va sifat jihatidan chuqur tahlilni ta’minlaydi.

Ma’lumotlarni yig‘ish bir necha bosqichda amalga oshirildi. Birinchidan, O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi, Oliy sud va yuridik oliy ta’lim muassasalarining rasmiy hujjatlari, hisobotlari va qonunchilik bazasi tahlil qilindi [3], [4]. Ikkinchidan, elektron sud tizimlaridan foydalanuvchilar (advokatlar, sud xodimlari, fuqarolar) o‘rtasida anonim so‘rovnomalar o‘tkazildi. Uchinchidan, O‘zbekiston va Markaziy Osiyo davlatlaridagi raqamli adliya sohasining yetakchi ekspertlari bilan yarim-strukturalashgan intervyular o‘tkazildi [2], [6]. To‘rtinchidan, mintaqaviy tajribalarni qiyoslash maqsadida Qozog‘iston, Qirg‘iziston va Tojikistonning elektron sud tizimlari bo‘yicha mavjud ilmiy adabiyotlar va rasmiy manbalar o‘rganildi [2], [5].

Ma’lumotlarni tahlil qilishda miqdoriy ma’lumotlar statistik usullar (chastota tahlili, korrelyatsiya tahlili) yordamida qayta ishlandi, sifat ma’lumotlari esa mavzuli kodlash va kontent tahlili orqali chuqur o‘rganildi. Bu usullar elektron sud tizimlarining samaradorligi, muammolari va rivojlanish istiqbollari haqida keng qamrovli xulosalar chiqarish imkonini beradi [1].

Tadqiqotning etik jihatlariga alohida e’tibor qaratildi. So‘rovnomalar va intervyularda ishtirokchilarning shaxsiy ma’lumotlari maxfiyligi ta’minlandi, ma’lumotlar faqat ilmiy maqsadlarda ishlatilishi kafolatlandi. Barcha ishtirokchilardan xabardor rozilik olindi.

Ushbu ilmiy maqola ayrim cheklovlarga ega bo‘lishi mumkin. Xususan, barcha Markaziy Osiyo davlatlarining elektron sud tizimlari haqida bir xil darajada batafsil ma’lumotga ega bo‘lish imkoni cheklangan bo‘lishi mumkin. Shuningdek, raqamli transformatsiyaning dinamik xususiyati sababli, ba’zi ma’lumotlar tezda eskiraishi mumkin. Tadqiqotning validligi va ishonchliligini oshirish uchun turli manbalardan olingan ma’lumotlar o‘zaro solishtirildi va ekspert xulosalari bilan tasdiqlandi.

Xulosa

Ushbu ilmiy maqola O‘zbekistonda yuridik ta’lim va odil sudlovdan foydalanishning raqamli transformatsiyasi hamda Markaziy Osiyodagi elektron sud tizimlarining qiyosiy tahlilini chuqur o‘rgandi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, O‘zbekistonda yuridik ta’limni raqamlashtirish jarayonlari jadal rivojlanib bormoqda, ammo bu borada hali ko‘plab imkoniyatlar mavjudligi aniqlandi [1]. Xususan, masofaviy ta’lim platformalarini takomillashtirish, interaktiv o‘quv materiallarini kengaytirish va sun’iy intellekt texnologiyalarini o‘quv jarayoniga integratsiya qilish muhim ahamiyat kasb etadi [4]. Elektron sud tizimlari sohasida O‘zbekiston, Qozog‘iston va Qirg‘iziston tajribalari tahlil qilinib, har bir davlatning o‘ziga xos yutuqlari va duch kelayotgan muammolari yoritildi [2]. Masalan, O‘zbekistonda "Elektron sud" portali orqali sud jarayonlariga masofadan turib qatnashish imkoniyati kengaytirilgan bo‘lsa-da, aholining raqamli savodxonligi darajasini oshirish va texnik infratuzilmani yanada mustahkamlash zarurati mavjud [3].

Markaziy Osiyo mintaqasida odil sudlovdan foydalanishni raqamli transformatsiya qilish bo‘yicha amalga oshirilgan qiyosiy tahlil shuni ko‘rsatadiki, mintaqa mamlakatlari o‘zaro tajriba almashish orqali elektron sud tizimlarini yanada samarali rivojlantirishi mumkin [6]. Bu borada, elektron hujjat aylanishini to‘liq joriy etish, sud qarorlarini tezkor e’lon qilish mexanizmlarini takomillashtirish va elektron hukumat tizimlari bilan integratsiyani kuchaytirish ustuvor yo‘nalishlar hisoblanadi [5]. Ushbu ilmiy maqola asosida, yuridik ta’lim tizimida raqamli texnologiyalardan foydalanishni kengaytirish, xususan, virtual sud mashg‘ulotlari va huquqiy simulyatsiyalarini joriy etish tavsiya etiladi.

Siyosat darajasida, odil sudlovdan foydalanishni yaxshilash maqsadida, elektron sud tizimlarining qonunchilik bazasini yanada mustahkamlash, kiberxavfsizlikni ta’minlash va axborot himoyasi mexanizmlarini kuchaytirish muhimdir. Shuningdek, aholi va yuridik jamoatchilikning elektron sud xizmatlaridan foydalanish ko‘nikmalarini oshirish uchun muntazam o‘quv kurslari va seminarlar tashkil

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

etish zarur. Bu chora-tadbirlar O‘zbekistonda yuridik ta’lim sifatini oshirishga va odil sudlovga raqamli kirishni yanada samarali qilishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. M. Rustamov (2022). O‘zbekistonda yuridik ta’limni raqamlashtirish istiqbollari. Toshkent: Adliya nashriyoti.
2. A. Karimova (2021). Elektron sud tizimlari: Markaziy Osiyo tajribasi. Samarqand: Fan va texnologiya.
3. Z. Tursunov (2023). Raqamli adliya: qonunchilik va amaliyot. Toshkent: Yuridik adabiyotlar.
4. D. Alimov (2020). Axborot texnologiyalari va huquqiy ta’lim. O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi.
5. N. Safarov (2022). Elektron hukumat va sud tizimi integratsiyasi. Jurnal 'Huquq va jamiyat'.
6. L. Yusupova (2021). Markaziy Osiyoda odil sudlovga raqamli kirish muammolari va yechimlari. Toshkent: Universitet nashriyoti.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.